

Поліха Л.Я.

викладач, відділення журналістики
Ужгородський національний університет

КОНСТРУКТИВІЗМ У ДИЗАЙНІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЗАКАРПАТТЯ 1919-1944 РР.

Анотація. На основі аналізу періодичних видань початку ХХ ст. у статті виявляються характерні риси та особливості конструктивізму у друкованих медіа Закарпаття.

Ключові слова: конструктивізм, графічний дизайн, періодичні видання, Закарпаття.

Аннотация. Полиха Л.Я. Конструктивизм в дизайне периодических изданий Закарпаття 1919-1944 гг. На основе анализа периодических изданий начала ХХ ст. в статье выявляются характерные черты и особенности конструктивизма в печатных медиа Закарпаття.

Ключевые слова: конструктивизм, графический дизайн, периодические издания, Закарпатье.

Annotation. Polikha L.Ya. Constructivism in the design of magazines of Zakarpattia 1919-1944 years. Constructivism in Transcarpathian periodicals design of 1919-1944. Based on the analysis of periodicals at the beginning of the 20th century the article reveals characteristic features and peculiarities of constructivism in printed media of Transcarpathian region.

Keywords: constructivism, graphic design, periodicals, Transcarpathian region.

Постановка проблеми. Проблема порушена у статті, полягає у виявленні стилістичних процесів у графічному дизайні ЗМІ України початку ХХ століття.

Зв'язок роботи з важливим науковими або практичними завданнями. Статтю написано відповідно до плану комплексної наукової теми Харківської державної академії дизайну і мистецтв, що є складовою держбюджетної теми (реєстраційний № 0107U002131) «Методологія інноваційного дизайну у контексті науково-технічного прогресу і глобальної екологічної кризи», спрямованої на реалізацію Постанови Кабінету міністрів України за № 37 від 20.01.1997 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін конструктивізм вперше в літературі був означений у книзі О. Гана «Конструктивізм» (1922 р.). Основні принципи творення описав відомий мистецтвознавець С.О. Хан-Магомедов у праці «Конструктивізм – концепція формообразования» [6]. Унікальну колекцію конструктивістських робіт з графічного дизайну представлено в книгах «Конструктивізм в советском плакате» [1] та «Маяковский – Родченко. Классика конструктивизма» [3] тощо. «История журнального дизайна» російської дослідниці О. Рожнової [5] — це єдина книга на пострадянському просторі, присвячена стильовим процесам у дизайні періодичних видань, в тому числі і конструктивізму.

Мета роботи. На основі аналізу ілюстративного матеріалу показати особливості стилістики конструктивізму в періодиці Закарпаття.

Результати досліджень. Матеріали статті можуть бути використані при проведенні лекційних та практичних занять з дисципліни «Верстка та дизайн» у студентів дизайнерських і журналістської спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конструктивізм – авангардний стиль, який був започаткований у Росії в 10-30 рр. ХХ століття в дизайні, образотворчому мистецтві, архітектурі, літературі, фотографії та декоративно-прикладному мистецтві. Найбільшого розквіту конструктивізм набув на теренах СРСР, у Європі ж розроблявся кількома художніми групами, зокрема філософію конструктивізму вивчали у Баухаузі, до нього зверталися дадаїсти та послідовники нідерландського руху де-стайл. Конструктивізм відзначається схематичністю, лаконізмом, економністю, практично відмовою від декоративності, абстракцією і техніцизмом.

До основних рис конструктивізму в графічному дизайні ЗМІ належать універсальність принципів проектування, ієрархічне підпорядкування частин конструкцій, відсутність зайвих елементів та матеріалів, відмова від антиквених гарнітур.

Конструктивізм став одним із визначальних стилів періодичних видань. Адже за своєю суттю газета і журнал – об'єкти, які прагнули і прагнуть до певної організації простору, незалежно від факторів, що впливають на них. Саме конструктивізм та подібні течії (функціоналізм, де-стайл) сповідували геометричну вивіренисть у композиціях. Ще до початку

Надійшла до редакції 11.10.2012

широкого використання модульної сітки у верстці газет і журналів окремі складові періодичних видань (здебільшого реклами) будувалися за схожими математичними розрахунками. «Принциповою особливістю стилю було прагнення дизайнерів уникнути враження випадковості чи невинуватості», – зазначає О. Рожнова [5, с. 68].

Композиційний каркас та геометричні фігури, принцип вирівнювання деталей композиції стосовно один одного, контрастність – основні ознаки конструктивістського стилю, що виявилися на сторінках періодичних видань Закарпаття 1919-1944 рр. Особливо впадає у вічі використання різноманітних геометричних фігур, їхнє поєднання та внесення їх у загальну композицію. Круги, квадрати, товсті лінійки, плашки виконують функцію акцентів на полосі. Відомий канадський типограф Р.Брінгхерст пише, що типографу часто доводиться мати справу із безліччю лінійок, закарлючок, тире, крапок та інших знаків, що є логічними паузами [2, с. 87].

Окремо варто виділити такий декоративний елемент, як стрілки: за рахунок їх використання полоса друкованого видання стає динамічною. Здебільшого стрілки застосовують при оформленні реклами, у результаті такий макет засвоюється аудиторією швидше й ефективніше, адже спрацьовує підсвідоме бажання «йти туди, куди вказує стрілка». Стрілка була серед улюблених графічних засобів одного з перших членів «групи конструктивістів» О. Родченка. Відомий живописець, графік, скульптор, фотограф, дизайнер, педагог, родоначальник реклами та дизайну в СРСР О. Родченко активно використовував у своїх графічних композиціях цей елемент. В одній із його робіт – у рекламному плакаті про лампочки – стрілка є не тільки декоративним елементом, але й виступає певним орієнтиром, що доповнює зміст рекламного тексту «Дайте сонце ночью! Где найдешь его? Купи в ГУМе! Слепительно и дешево» (автор тексту В. Маяковский) [4].

У дизайні закарпатських видань досліджуваного періоду стрілки мають різне накреслення, напрямки та призначення. На рекламній полосі газети «Гиса» головними акцентами виступають чотири декоративні стрілки, що створюють ритм і динаміку композиції (Рис. 1). Два типи стрілок розташовані у двох блоках: в одному ці елементи спрямовані вниз, в іншому вказують один на одного. В результаті заключна стрілка у нижньому правому куті ніби повертає рух і знову спонукає до прочитання тексту. Така своєрідна «круговерть» приваблює.

Крім декоративних стрілок, сильними акцентуючими плямами на газетній полосі є різні геометричні фігури, знаки тощо. Їхні розміри настільки контрастують з іншими елементами, що на певній відстані рекламна полоса сприймається як своєрідна абстрактна композиція (Рис. 2).

Яскраві риси конструктивістського стилю притаманні й обкладинці журналу «Карпатська молодь» (Рис. 3), зокрема структурний каркас композиції візуалізований з допомогою товстих лінійок. Слід зазначити, що у конструктивістів «нове життя отрима-

ли товсті лінійки, які з простих елементів виділення, відокремлення та декорування перетворилися у візуальні еквіваленти інженерних конструкцій» [5, с. 67]. Використані у графічному дизайні аналізованій обкладинки й геометричні фігури: коло, прямокутник та поєднання трикутника і кола, що утворило декоративну стрілку. Тут стрілка має як декоративне, так і смислове навантаження. Розташована у верхньому правому куті, вона зорієнтовує читача, спонукає відкрити журнал і прочитати його. Календарні дані часопису вирівняні по обидва боки й утворюють своїми обрисами прямокутник, що також є ознакою конструктивізму, який здебільшого уникав «прапорцевої» виключки. Характерна верстка типу бруска в цьому варіанті календарних даних не рве край текстового блоку і сприяє досягненню декоративності та підпорядкованості загальній конструкції. Обкладинці журналу «Карпатська молодь» притаманний також принцип вирівнювання деталей стосовно одна одної та контрастне композиційне вирішення. Розташовані по діагоналі коло, прямокутник та декоративна стрілка створюють на площині динаміку, ще більше підкреслюючи напрямки стрілки. Щодо шрифтового вирішення, то не дуже виразним, але все-таки конструктивістським акцентом є виділення цифр 1936 (рік видання), додатково доповнених внизу прямокутником по ширині (ніби підкреслення). У гарнітурному виборі є гротескові та антиквені шрифти, хоча «характерною рисою періодики конструктивізму було вирішення всіх типів інформації тільки за рахунок геометризованого рівнотовщинного гротеску» [5, с. 67]. Традиційність подачі журнального логотипу закарпатських медіа (вверху, внизу, по центру) порушена лише у зразку обкладинки «Карпатська молодь» – частина шапки розташована зліва по вертикалі, частина внизу по горизонталі.

Обкладинка періодичного видання «Учительський голос» Товариства «Учительська громада» має закладену в основу композиції каркасну форму, що підпорядковує білий простір і тримає цілісність (Рис. 4). Конструктивістських набір елементів, задіяний у дизайнерському рішенні часопису, – товсті лінійки, декоративні стрілки, геометричні фігури (коло, дуга). Якщо дотримуватися принципів конструктивізму, то недоречним є використання шрифтів із засічками, але у самій назві «Учительський голос» помічало спробу ще сильніше геометризувати гротесковий шрифт.

Певні ознаки конструктивізму має обкладинка журналу «Народная школа» (Журнал учителя Т-ва Подкарпатской Руси) (Рис. 5): каркасну форму за рахунок вирівнювання деталей композиції стосовно одна одної, використання товстої лінійки і контрастне шрифтове рішення. Номер видання та власне цифра набрані різними кеглями. Це поєднання підтримує загальну композицію та слугує своєрідною точкою відліку чи, навпаки, кінцевим елементом обкладинки.

Можна навести чимало прикладів рекламних конструктивістських зразків, де виявляється каркасна форма і приділено велику увагу білому простору. За визначенням української дослідниці сучасного газет-

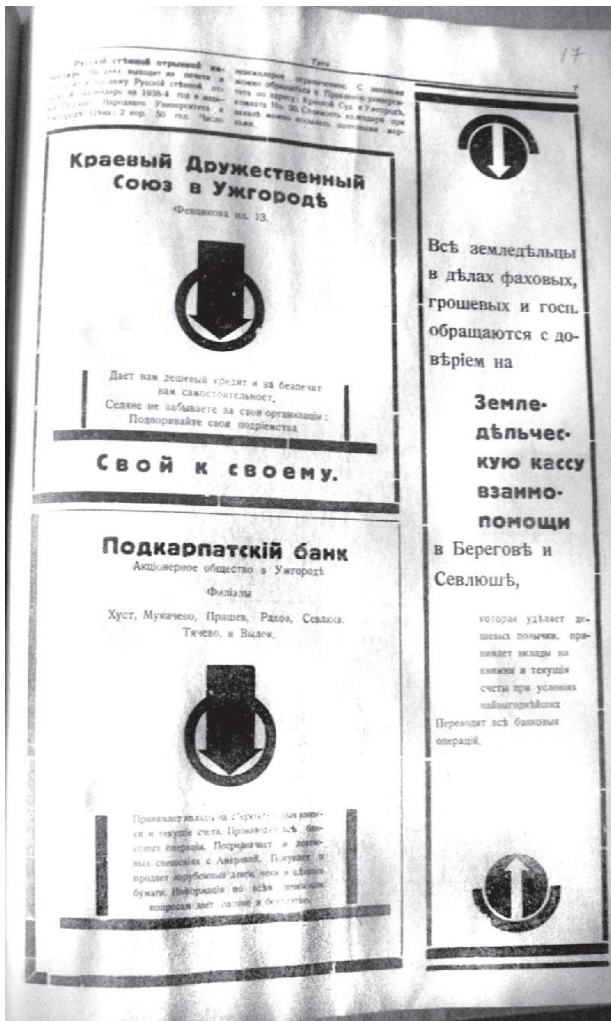

Рис. 1. «Тиса» – 1938, январь, 7, № 1, год издания III, ном. 1, с. 7.

Рис. 2. «Közélet», 1933, március, 7, II evt., 9-10 szám, oldal 10.

Рис. 3. «Карпатська молодь», 1936, жовтень-листопад, річник I, число 2-3.

Рис. 4. «Учительський голос», 1936, річник VII, число 1.

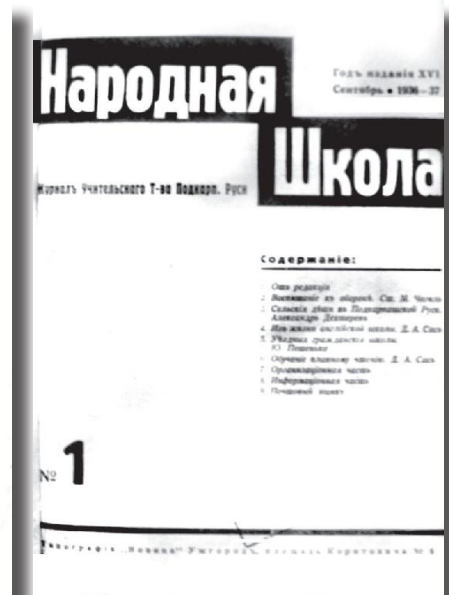

Рис. 5. «Народная Школа» 1936-37, сентябрь, год издания XVI, № 1.

Рис. 6. «Земледельческая политика» – 1929, июль, 13. годъ издания III, № 27, с. 4.

Рис. 7. «Ужгород», 1935, март, 15, 1-й выпуск, 2-й номер, с. 4.

Рис. 8. «Земледельческая политика», 1929, июль, 13, годъ издания IX, № 27, с. 4

Рис. 9. «Мартъ», 1914, мартъ, 30, XIV выпускъ, 15, 1-й номер, с. 4.

ного дизайну В. Шевченко, «білий простір – один з найкорисніших елементів друкованого видання, його можна використовувати необмежено. Найважливіше, що білий простір сприяє створенню привабливо оформленої газети» [7, с. 85]. Підтвердженням цих слів можуть слугувати композиційні рішення при оформленні закарпатської преси у стилі конструктивізму. Білий простір у кожному конкретно-му випадку займає визначену та вивірену пропорцію щодо загальної композиції. У рекламах «Карпатія» (Рис. 8), «Конрадо» (Рис. 6), «Sbor» (Рис. 7), «Victoria» (Рис. 9) (та багато інших) білий простір нарівні з іншими елементами створює структуру графічного об'єкта і підкреслює взаємозв'язок вирівнюваних деталей.

Отже, конструктивізм як стиль був актуальним для закарпатських медіа 1919-1944 рр. і застосовувався у різних графічних формах. Дуже контрастні, каркасні композиції привнесли нову естетику у періодичні видання краю. Нечітке дотримання правил конструктивізму (а саме використання антиквених шрифтів у закарпатських прикладах) дещо порушує вивіреність цього стилю. Білий простір у конструктивістських зразках є елементом композиції й на фоні інших стилістичних проявів мав найбільшу вагу і попит. Використання у композиційних рішеннях стрілок підсилювало динаміку та спрямування руху по сторінках. Організованість і порядок, що є природними категоріями у видавничій справі, дуже органічно та водночас авангардно по-конструктивістськи вписалися у медіадизайн, зокрема і закарпатських часописів.

Література:

1. Бархатова Е.В. Конструктивизм в советском плакате / Е.В. Бархатова. – М.: Контакт-Культура, 2005. – 240 с.
2. Брингхерст Р. Основы стиля в типографике / Роберт Брингхерст; пер. с англ. Г.Северской. – М.: Издатель Д.Аронов, 2006. – 432 с.
3. Маяковский – Родченко. Классика конструктивизма. – М.: Фортуна ЭЛ, 2004. – 120 с.
4. Родченко А. Рекламный плакат «Дайте солнце ночью» [Электронный ресурс] / А.Родченко, В. Маяковский // Давно.Ру. Открытки, плакаты, фото. Режим доступа: www.davno.ru/design/ad2.html
5. Рожнова О.И. История журнального дизайна / Ольга Игоревна Рожнова – М.: ИД «Университетская книга», 2009. – 272 с.
6. Хан-Магомедов С.О. Конструктивизм – концепция формообразования / С.О. Хан-Магомедов – М.: Стройиздат, 2003. – 576 с.
7. Шевченко В.Е. Білий простір як елемент дизайну сучасної газети / Вікторія Едуардівна Шевченко // Вісник: Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Журналістика. Медіа лінгвістика. Кіномистецтво. – Вип. 1 – К.: КиМУ, 2002. – С. 85-96.